

Снежана П. Перишић

Универзитет у Приштини – Косовска Митровица

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић

ЕЛЕМЕНТИ ПОЕТИКЕ У ДРАМСКИМ ТЕКСТОВИМА И ПРИЧАМА ДУШАНА РАДОВИЋА

Ајсџракиј: Драма за децу инспирисана игром и хумором, код Радовића бива проширена за категорију фантастичног коју свесно уводи да би текст учинио интересантнијим и од њега начинио подстицај за дечју машту. У анализи радио-драма „Капетан Џон Пиплфокс“ и „Како су постале ружне речи“ указује се на повезаност елемената његове поетике са особеностима драме за децу. Како се елементи поетике у драмском стварању Душана Радовића проширују и доносе нови дух драме, тако и прозни опус Душана Радовића одликује нов начин причања приче богат фантастиком, парадоксом, хумором и игром. У раду ће бити анализирани поменути елементи поетике у драмском и прозном стваралаштву Душана Радовића који имају за циљ да потврде аутентичност поетике овог писца.

Кључне речи: драмски текст, приче за децу, поетика, игра, хумор, фантастика, парадокс.

Анализа стваралаштва Душана Радовића одувек је представљала изазов за књижевне критичаре. Пажњу проучавалаца књижевности, међутим, више је привлачила поезија, док су драмски облици и прозни текстови тек успутно помињани. Половином шездесетих година прошлог века, књижевност за децу бива обогаћена феноменом игре за чије ширење у прозним и драмским текстовима је у највећој мери заслужан Душан Радовић. Књига песама и прича *Причам ти причу* и радио-драме „Капетан Џон Пиплфокс“ и „Како су постале ружне речи“ осликавају новоизграђену поетику овог раздобља у књижевности за децу.

Тихомир Петровић сматра да Радовићеви „драмски текстови стоје у истој поетској равни са осталим жанровима“ (Петровић 2001: 333). Указујући да Радовићева проза и поезија имају у себи елементе драмског, он радио драму „Капетан Џон Пиплфокс“ одређује као „пародију на гусарске комаде и бајке“ (Петровић 2001: 333). Најчешће се на сам помен драмског стварања за децу овог писца помисли само на ову радио драму. Ипак, ово је само један од двадесет шест драмских текстова за децу које чине једночинке, радио драме, телевизијске серије и прича у драмској форми „Мачак и миш“.

Прозу Душана Радовића одликује посебан начин комуницирања са малим читаоцем. На то упућује и начин на који његова прича улази у свет деце. „У том смислу Радовић мења поезију оног који чита, доводећи га из пасивног положаја примаоца у потпуну активност, која често диктира и ток приче“ (Јовановић 2007: 110–113). Оваквом односу између Радовића и

читаоца подређена је природа његове приче, па њен главни део представља разговор између пошилаоца и примаоца. Поруке које приче носе, обухватају много ситуација и предмета из стварности и имагинације па као такве представљају сумирање заједничких импресија, искуства писца и најмлађих читалаца који заједно творе причу. Овакве карактеристике Радовићеве поетике отварају свет прича у коме он, заједно са децом, гради приче пуне хумора, парадокса и фантастике. Прича треба да буде иновативна, интересантна и необична, па Радовић инсистира на потрази за новим начинима причања како би што ближе пришао децој машти и поимању. Овакав начин причања, који писцу поставља захтев да свака прича буде нова, Радовић је показао у „Причи за Гордану“. У овој причи аутор указује на необичне поступке и ситуације из реалног живота које код деце стварају раздраганост, занимљивост. Такви поступци чине игру.

Гордана је јела сладолед и скакала на једној ноzi, а они су рекли да то није скакаоница већ посластичарница. А ми смо рекли да ћемо платити и то скакање, а они нису знали колико кошта то скакање.

Почетак „Приче за Гордану“ наговештава необичну и чудну причу. Прича је засићена игром и парадоксом. Дечје скакутање представља доминацију игре, како у животу малишана, тако и у прози као елемент поетике карактеристичан за стварање Радовића.

И онда смо се мерили на улици. Прво се мерила Гордана. Чика је рекао: хвала, девојчица има седамнаест кила, А Гордана је рекла: е, ако имам седамнаест кила, онда је касно, јер ја у седамнаест кила спавам.

Деца увек траже да да прича буде другачија, необична... *какве су то приче, кад свака дочинье Био једном један деда, и Била једном једна баба, и Био једном један лав? ... А ја сам је иишао како да дочне да прича, а она је рекла нека дочне како хоће, само да не буде сшално истшо.*

Гордана тражи, да прича буде нова. Радовић тиме инсистира на новом начину причања, осликавајући га парадоксом.

Једна од могућих начина јесте и да се прича наопачке:

Није била једна девојчица, и није имала црвену капу, и нису је звали Црвенкапа...

Душан Радовић у својим причама користи принцип необичног осликавања реалног света. „Сликајући стварност са неким елиминисаним елементом логике, закона теже, места и времена, пропорције или перспективе, Радовић изграђује један померен и раздешен свет, са својствима фантастике али и карикатуре“ (Јовановић 2007: 110–113). Бизарност јунака која је карактеристична за Радовићеве приче осликава се обичним стварима које постају необичне самим узимањем за актере приче („Прича о малом прсту“). Мали прст, актер једне радовићевски фантастичне приче, обични прст у улози необичног лика ове приче. Писац говори о „убијању“ досаде код деце и о играчкама које су измишљене зарад тога. Набрајајући играчке,

увиђамо да су то све предмети који су деци забрањени и опасни, али „деца су мала, а прсти су најмањи“. Тако упознајемо Ђуру, који је имао много браће, али био је најмањи. Авантуре у које Ђура иде са својом браћом веома су опасне, у ствари уобичајене за децу, несташлуци својствени најмлађима.

Ђуро, Ђуро ниси ти ваљда најгори прст?!
Јесте!

Тако је Радовић изградио, ма колико то парадосално изгледало, посебан тип фантастичне приче који се заснива на ситуацијама и предметима из реалног и свакодневног живота, на логици ствари и односа. „Он налази начин за поетско деловање усаглашено с циљем да се кроз књиге за децу изграђује морална атмосфера – код одраслих; да се играју различите социјалне улоге, неопходне за невештог и неискусног читаоца, да би упознао структуру и деловање социјално примљених навика“ (Ристић 2006: 60).

Да би у први план ставио неке ситуације из свакодневице, Радовић користи измештање појава, бића и предмета у други. Најмлађима је веома интересантно како један свет, свет животиња, живи живот људи. „У причи *Крокодил*, на пример, свакодневни живот се естетски опредмеђује као модел бајковите фантазије, тако што је дечји страх од напуштености од родитеља објективизиран и одмакнут од детета“ (Јовановић 2007: 110–113). Иако деци познат као опасна животиња из егзотичних предела, потпуно непознат дечјем свакодневном искуству, деца се у њему веома лако препознају. Сам почетак приче асоцира на бајкуи сугерише присуство фантастичног.

Били су, децо, једном један муж Крокодил и његова жена Крокодилка. И они су имали једног сина – Крокодила.

Такође, свет зла смештен је у далеко и неодређено време, у неодређени простор, на недефинисану временску удаљеност.

И његов отац Крокодил наљути се једног дана на Крокодила и одведе га у шуму да га поједу неке друге животиње.

Прича се, по угледу на фантастичност бајке, завршава срећним крајем.

И био је добар и више га нико није појео.

Фантастика слична митској (уколико поређење није сувише смело, тврди Славица Јовановић) налази се, између осталог у причи „Како деца чачкају нос“.

Једном је један мали дечак из далеке земље Илиндије извукао из свог носа камилу. То је тачно. Било му је досадно као и свој малој деци и обратио се свом носу. И нос се сажалио на малог дечака и поклатио му је камилу.

Моделом постанка света, Радовић је објаснио откуда свеприсутна појава да деца чачкају носеве. Догађаји у причи су нагнути ка фантастици али има смерница ка реалистичном. Различити распони и видови фантастике у

причама Душана Радовића потпомажу градњу хумора и готово увек стреме ка парадоксалном. Поука је „провучена“ кроз игру као основни сегмент одрастања и детињства. „За Душана Радовића књижевност за децу, има своју безусловну наменуда створи ону „моралну атмосферу“, која открива свет у свој његовој лепоти, пред љубопитним погледом детета“ (Ристић 2006: 54). Међутим, таква поука, лишена је изразите дидактике и истакнутих васпитних момената, већ је комична, суптилна. Зато је природа Радовићевог приповедања двосмислена, поетика комплексна и није је лако дефинисати.

То што се Душан Радовић осим у писању поезије и прозе доказао и као драмски писац за децу можемо образложити повезаношћу основних принципа његове поетике са основним особинама драме. Драмски текст као књижевна врста заснива се на игри, у којој је комуникација јунака начин на који они сами сведоче о себи и другима, делимично бивају независни од писца. Посебност драмског стварања Душана Радовића огледа се управо у томе што се он није одрекао своје улоге писца, очевица који „допуњава“ ток дешавања драме, што је евидентно у драмама „Капетан Џон Пиплфокс“ и „Како су постале ружне речи“. Објавивши бајку осликану у облику драмске слике, „Капетан Џон Пиплфокс“, Радовић је скренуо пажњу на авантуре враголастих морнара на броду који плови на отвореном мору. Заплет у овој драми намењеној радио извођењу грађен је на потреби капетана да се поново прикаже и докаже у борби са морским чудовиштем. Иако је капетан веома искусан и вешт морнар, кроз драмска дешавања доспева у разноврзне неприлике, али, као и у бајци, успева да их савлада и избори се са морском аждајом. Душан Радовић, мешајући драму са фантастиком бајке постиже изузетне ефекте фантастичног на себи својствен начин. „Радња овог дела има бајковиту садржину, дијалошку форму, драмски набој, са обиљем нонсенсних слика, које се завршавају неочекивано, наивном перипетијом у духу лаке децје игре“ (Милинковић 2010: 373).

Квалитет ове драме огледа се у хумору, а он проистиче из поступака наивне посаде. „Хумор открива смешно у животу, подразумева ведро расположење“ (Петровић 2009:71). Многи чланови посаде подсећају на смешне актере који су се, тек случајно укључили у ову опасну игру. Ови млади морнари, иако су неискусни, без обзира на страх који осећају успевају да насмеју своје вршњаке од којих моги теже и сањају о гусарским авантурама које их воде ка скривеном благу и тајним морским пећинама. Радња је грађена на принципу игре. Радовић свесно уводи елемент фантастичног како би ток причања учинио интересантним и ангажовао машту читалаца. Ова радио драма, фантастичног карактера са доминацијом игре и парадоксалним обртима драмског набоја плени мале читаоце. (слушаоце). Фабула драме је пуна шала, занимљивости, духовитости и несмотрености главних јунака. Све ове особине младе морнаре поистовећују са децом, те тако најмлађи у овој драми налазе своје снове и далека, бајковита ишчекивања.

Док са ишчекивањем, испуњеним игром и хумором, млади морнари траже спасење које ће им њихов капетан својом неустрашивошћу донети, Душан Радовић гради одличан сплет изграђен од игре, хумора и фантастике обједињен комиком. Тежину обрачуна храброг капетана, било да гледају на сцени или слушају у радио извођењу, одрасли и деца уживају у подухвати-ма капетана Пиплфокса који је својеврсни човек од игре. У свим деловима композиције, уочљива је тежња писца да мења телове текста који имају осим уметничког, сада већ и морални смисао. У том случају од посебног значаја је сцена у којој капетан својим морнарима сопштава да снага коју они поседују није довољна за борбу против чудовишта, већ им је неопходно знање које им недостаје. „На тој релацији песник је остварио импресивне ефекте хумора, који се кристалише из пиратског менталитета необичне посаде, која на предлог свог капетана ревносно решава укрштене речи да би се духовно уздигла и поправила свој интелектуални ниво“ (Милинковић 2010: 373). Оваква функција хумора бива пријемчива и склона малим читаоцима јер је познато да они парадоксалне обрте и догађаје доживљавају само као облик игре.

Што се тиче ликова у драми они су индивидуализовани, имају лична имена, док су у причи и антропоморфизовани – Пећина и Чудовиште. У овим оживљеним ликовима, још једном видимо на делу налете фантастичног, бајковитог. Иако је фантастика у Радовићевим текстовима значајно различита од фантастике у бајкама, ни овде не изостаје. Радовић тако децу наводи на драмску напетост, али за разлику од бајке драму дефинише као игру без великих сукоба и трагичних жртава. Дешавања су појачана музичким ефектима који су достојно дочаравали атмосферу на мору. Писац постепено појачава набој пред опасностима које вребају посаду овог брода. У вербалном надмудривању капетана и чудовишта, чудовиште не успевајући да тачно одговори на питања која му поставља капетан, губи главу. Испитујући чудовиште, капетан лако својом „мудрошћу“ долази до победе.

СПИКЕР: Капетана је оволика глупост чудовишта већ нервирала. Иако се нешто није осећао добро, замахну сабљом и посече још оних пет-шест глава, које су немоћно сиктале са танких вратова!...

(Неколико фијука сабљом. Музика).

Врхунац његове глупости доводи до расплета, чудовиште бива савладано.

„Драма „Капетан Џон Пиплфокс“, својом ненаметљивом и дискретном симболиком, обрачунава се са митовима које је изградио савремени свет, она открива и фиксира проблеме са којима се суочава данашњи човек, његове латентне сукобе, фрустрације, сумње и апсурде“ (Јовановић 2001: 333).

Потрага за ружним речима и њиховим извором, отвара нов домет Радовићевог стварања. Радио драма „Како су постале ружне речи“ говори о краљевском двору на који се ушуњала, као бува, једна веома ружна реч –

шашава! Пошто је краљ Ричард издао строгу забрану да се говоре ружне речи – свако ко то ради мораће да буде обешен, сви су се дали у потрагу за оним ко је смислио ту реч.

Поигравајући се, на хумористичан и парадоксалан начин, Радовић долази до извора настанка ружне речи. Наиме, принцеза Кристина прекршила је строго правило да се на двору краља Ричарда не смеју изговарати ружне речи.

ПРИНЦЕЗА: Ох, ти мала шашава игло!... Шашава! Шашава!

ДАДИЉА (запрепашћено): Принцецо?!

ПРИНЦЕЗА (збуњено): Мадам! Ова је игла шашава, мадам!

ДАДИЉА: Каква реч, принцецо?!... Каква страшна реч?!

ПРИНЦЕЗА: Јесте, мадам...

Темељном истрагом коју Радовић вешто води са својим ликовима на веома комичан начин, долази се до творца ове ружне речи. Овакве речи, попут речи шашав, својствене најмлађима, се у овом строгом краљевству третитају погубно и страшно. С обзиром да реч чујемо од подмлатка краљевске лозе, приступа се искорењивању исте и строгом кажњавању „починиоца“, творца. Радовић веома вешто, суптилно, пародично, говори о ситуацији на двору и својеврсним контраваспитањем наводи најмлађе да схвате значај лепог говора. У самој потрази за кривцем који је пустио ружну реч у етар и дозволио да се на тај начин уруши васпитање најмлађих на двору и житеља краљевства уопште, Радовић на комичан, помало ироничан начин дочарава радњу и њен ток. Игра је заступљена управо са циљем да зачини текст и поједини делови текста то достојно репрезентују:

ЛЕОПОЛД: Ако хоћеш да чујеш ту ружну реч, онда однеси у кухињу живог миша... и онда ћеш је чути. Као ја...

ДАДИЉА: Од кога?

ЛЕОПОЛД: Онда ћеш видети од кога!

(Музички мотив).

ПРИПОВЕДАЧ: Дадиља узрујана отрчи у дворску канцеларију. У канцеларији напише налог да се ухвати први живи миш који помоли њушку и да се затим пусти у кухињу међу куварице. Чувар дворског печата удари велики црвени печат. Ухватише миша и пустише га у кухињу.

Малени принц Леополд се поиграва, вешто, дечје, постављајући услове за откривање извора речи. Одрасли, наравно, прибегавају озбиљним чиновима (налог са дворским печатом), не би ли стали на крај овој ситуацији која утиче на поредак у краљевству.

Потпуна истрага открива кривца који је први изрекао ружну реч. Радовић, откривајући да је реч о краљу, оваквим пародичним обртом доводи мале читаоце до усхићења.

Душан Радовић у књижевној критици познат као песних широког тематског круга и носилац главне струје модерне поезије у српској књижевности за децу. Његови драмски и прозни текстови представљају веродостојан доказ о квалитету и аутентичности његовог стварања и у остала два

књижевна рода. Ипак, Радовићева проза и поезија имају нешто од драмског рода па се тако његово стваралаштво може објединити у један јединствен опус окарактерисан богатством мотива, ритма, новог речника осликаног хумором, фантастиком, парадоксом и, по мери Радовића, иронијом.

ЛИТЕРАТУРА

- Јовановић (2001): Славица Јовановић, *Поетика Душана Радовића*, Београд: Научна књига.
- Јовановић (2007): Славица Јовановић, *Проза Душана Радовића, Књижевности за децу и младе у књижевној кривици – књига 2*, Алексинац: Висока школа струковних студија за васпитаче.
- Милинковић (2010): Миомир Милинковић, *Нацрти за периодизацију српске књижевности за децу*, Нови Сад: Међународни центар књижевности за децу, Змајеве дечје игре.
- Обрадовић (2005): Славољуб Обрадовић, *Књижевности за децу 1*, Алексинац: Виша школа за образовање васпитача.
- Огњановић (1999): Драгутин Огњановић, *Звездано јато*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Петровић (2001): Тихомир Петровић, *Историја српске књижевности за децу*, Врање: Учитељски факултет.
- Петровић (2009): Тихомир Петровић, *Увод у књижевности*, Нови Сад: Прометеј.
- Ристић (2006): Бранко Ристић, *Рецепција књижевности за децу*, Краљево: Libro company.

Snežana P. Perišić
University of Priština – Kosovska Mitrovica
Faculty of Education in Prizren – Leposavić

THE ELEMENTS OF POETICS IN DRAMA TEXTS AND STORIES BY DUŠAN RADOVIĆ

Summary: Drama for children inspired by game and humour in Radović's works is being extended to the category of the fantastic that he wittingly introduces to make the text more interesting and turn it into an incentive for the child's imagination. In the radio-dramas *Captain John Peoplefox (Kapetan Džon Pipfoks)* and *How Did the Bad Words Happen (Kako su postale ružne reči)*, the connection between the elements of his poetics with characteristics of drama for children is explained. Since the elements of poetics in the creation of drama by Dušan Radović expand and bring a new, fresh spirit of drama, that is the manner in which the prose opus of Dušan Radović features a new way of telling a story enriched with fiction, paradox, humour and game. In this paper, the elements that were mentioned will be analyzed in the drama and poetry of the prose work of Dušan Radović, aimed to verify the authenticity of the poetry of this writer.

Key words: drama text, stories for children, game, poetics, humour, fiction, paradox.